
перед людством в тривожному і трагічному світлі» [4]. І такий має бути кожен матеріал, аби він привернув увагу читача.

Автор описує від її початкового етапу аж до друку та виходу. Він іронізує над кожною ситуацією, спростовує кожен міф, який міг зародитися про редакційну роботу поза редакцією. («Маючи чималий досвід газетної роботи, я беруся прямо заявити, що Дік Говард і Джиммі О'Доннелі в більшості не мають власного автомобіля, і їх погоня за новинами найчастіше обмежується телефоном і гарячковим перегортанням інших газет» [3]). Чапек нібито показує негативний бік роботи газетяра, однак робить це настільки вправно та захоплююче, що спрацьовує зворотній ефект, мимоволі читач хоче стати журналістом, долучитися до цієї копійки роботи.

Варто зазначити, що Чапек дає поради журналістам. Він робить це кожною своєю висловленою думкою, однак абсолютно не відчувається моралізаторство, що робить його публіцистику легкою, читабельною.

До мовностилістичних ознак слід зарахувати лаконічність, а водночас уміння помітити деталь – у цьому фішка Чапека. Афористична, метафорична і разом з тим легка мова. Не оперує якимись наданалітичними прийомами, його докази – це афористичні висловлювання, прикладний характер тверджень і прикладів.

Незважаючи на іронічне подачу, Чапек зумів вловити і висловити саму суть народження газети: з буденної напруженої і, здавалося б, нікчемної праці з'являється «вічне диво, гідне тихого і побожного схиляння». І Чапек свідомо робить висновок: «Редакційна атмосфера сповнена фамільярності, люди газети метушливий і трохи цинічні, часто поверхневі і легковагі, але я думаю, що якщо б мені було призначено знову народитися на світ, я би знову дав спокусити себе в журналістику» [3].

Публіцистика Чапека цінна насамперед своєю актуальністю та жанровою оригінальністю. Дуже шкода, що саме такі лаконічні, але вишукані твори Чапека не читають у школі. Можливо, саме вони відкрили б ще юному читачу надзвичайно майстерний стиль цього чеського письменника. Окрім того, твори Чапека ще й виховують, бо коли читаєш і помічаєш описані ним типові помилки за собою, одразу стає трохи соромно. Це іронія над самим собою, виховна іронія, що має оздоровити суспільство.

Список використаних джерел

1. Чапек К. Експеримент професора Роусса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.ru/SOCFANT/CHAPEK/chapek10.txt>
2. Шиханцов Г. Юридическая психология. Учебник для вузов / Г. Шиханцов. – М.: Издательство Зерцало, 1998. – 341 с.
3. Чапек К. Як робиться газета. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.ru/SOCFANT/CHAPEK/chapek10.txt>
4. Чапек К. Хвала газетам [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lib.ru/SOCFANT/CHAPEK/chapek10.txt>
5. Крапчєтова О. Писатель-журналист о писателях и журналистах. Чешская культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kultura.prag.ru/litera05.htm>

In this article we have analyzed the works of Karel Chapek and distinguished the main genre peculiarities of his publicistic writings, among which are topicality, linguostylistic intensity and autobiographical character of the writings.

Key words: genre, linguostylistic portrait, subjects, relevance, the «5C» Theory, aphoristic character, irony.

УДК 007 : 304 : 070

Л. М. Монич

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЯВИЩЕ ПУБЛІЦИСТИКИ ТА НАУКОВОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ ЯК ЇЇ СКЛАДОВОЇ

У статті розглядається феномен публіцистики, її історія. Особливу увагу зосереджено на явищі наукової публіцистики. Коротко описано основні жанри наукової публіцистики.

Ключові слова: публіцистика, жанри, історія, наукова публіцистика.

Звідки почалася історія публіцистики сказати важко. Відомий французький вчений Ернест Ренан називав піонерами публіцистики біблійних пророків. Німецький економіст Карл Бюхер у своїй науковій розвідці «Виникнення газети» та німецький журналіст, автор тритомної фундаментальної історії німецького друку Людвіг Саламон ведуть її генеалогію від Давньої Греції (у сучасному журналістикознавстві цієї позиції дотримуються як українська школа журналістики (В. Здоровега, Й. Лось, в середині ХХ ст. – М. Шлемкевич), так і російська (Л. Світїч, В. Учонова, З. Смелкова, В. Ворошилов, Г. Прутцков та ін.) [6, с. 42]. На відміну від цих дослідників, наприклад, Б. Горєв вважав, що зародження публіцистики відбулося разом із появою масового читача та засобів відтворення літературних творів (книгодруку), тобто на початку капіталістичного періоду в Європі, а саме – у XV ст. в Італії (де, за Б. Горєвим, з'явилась перша газета і перший памфлет).

Йосип Лось вважає, що «публіцистика – одна з царин духовної культури, споріднена з наукою, мистецтвом, релігією». А її найдавнішими формами дослідник називає «промови, послання (апостол Павло).

Учонова вважає ораторське мистецтво попередником публіцистики, можливим джерелом виникнення. Але «передумовами самовизначення публіцистичної діяльності у специфічний вид громадської праці стали численні фактори». Першим вона називає розширення масштабів політики, актуальне втягування її в орбіту широких територій і збільшення кількості людей. Наступний чинник – у сферу масового спілкування все більше починають залучатися письмові тексти. Ще одна передумова – початок розвитку літературних жанрів, розрахованих на актуальний політичний ефект, у період раннього середньовіччя [9, с. 36].

Дослідниця виділяє такі жанри-попередники: гостро пародійна антицерковна література та антиурядові памфлети. У своїй праці вона детально розглядає розвиток саме газетної публіцистики.

Як бачимо, спільної думки щодо витоків такого значного феномену немає. Це питання є досить важливим, адже Учонова підкреслює, що «лише заглиблення в історію походження складної, синтетичної публіцистичної творчості, лише вивчення її з точки зору генезису породжуючих її відгалужень суспільної праці може дати правдиве уявлення про сутність сучасної публіцистики, допоможе її удосконаленню».

Немає єдиної позиції науковців і щодо тлумачення терміну «публіцистика». Наприклад, в уявленні Учонової – це «текст, який об'єктивує, виражає суспільно-політичну діяльність людини, яка його створює, групи чи класу, інтереси яких вона представляє. Заглиблення в історію публіцистики – це обов'язково шлях в історію суспільно-політичної діяльності, суспільно-політичної думки. Це історія слова, спочатку усного, а далі, в основному, письмового, поставленого на службу політики». Вартанов вважає, що це вид літературної творчості. У словнику Бідзілі публіцистика трактується у більш широкому значенні – просто вид творчої діяльності.

Це визначення органічно впливає із загального бачення дослідницею цього явища. Вона вважає, що «для визначення компонентів тексту (публіцистичного) необхідно бачити в ньому продукт відповідної діяльності, спробувати реконструювати загально соціальні, гносеологічні, конкретно-історичні, а інколи і суб'єктивно-особистісні процеси, які визначили створення того чи іншого твору і матеріалізувалися в ньому» [9, с. 3]. Автор підкреслює таку особливість: «Особлива складність «розкладу на складові» публіцистичних текстів полягає в тому, що цей вид літератури є матеріалізацією надзвичайно складних та багатоступеневих залежностей. Виникнення публіцистичної діяльності, як особливої, виокремленої та самовизначеної галузі суспільної праці – результат довгого історичного розвитку соціальних процесів та соціального спілкування».

Грунтовно до визначення дефініції публіцистики підійшла Марія Титаренко. Проаналізувавши значну кількість визначень, вона виділила три визначальні сфери функціонування публіцистики (а відповідно, три підходи до її розуміння):

- публіцистика як сфера літератури (художня публіцистика):

В. Шкляр, Г. Вартанов, І. Білодід, С. Ожегов, В. Даль, Б. Горев, та ін. (більшість словників та енциклопедій);

- публіцистика як сфера філософії, релігії, науки (світоглядна публіцистика): М. Шлемкевич, Б. Прутцков, Й. Лось;

- публіцистика як сфера журналістики (т. зв. газетна/журнальна, теле-, радіопубліцистика): В. Здоровега, Б. Лозовський, В. Учонова, Л. Світч, Н. Грибачов, В. Горохов та ін. (спеціалізована фахова література).

Публіцистика актуалізується на таких рівнях (за М. Титаренко):

- публіцистичний стиль (з-поміж інших: книжковий, розмовний, офіційно-діловий, науковий, конфесійний; причому на стику стилів з'являються симбіозні – науково-публіцистичний та художньо-публіцистичний стилі);

- публіцистичний метод (прийнято зараховувати до спеціальних методів та членувати на метод вивчення і метод викладу (документалізм), «лабораторний» метод мислення (за В. Здоровегаю), метод переконання (за М. Скуленком) та ін.);

- публіцистичні жанри (нарис, зарисовка, фейлетон, есей, памфлет, гумореска, байка, пародія, слово; сюди додаються також нові симбіозні жанри);

- публіцистичний метатекст (сукупність усіх публіцистичних творів);

- публіцистика як професія (на жаль, в українській системі освіти не готують за спеціальністю публіцистика);

- публіцистика як наука (термін публіцистикознавство практично не вживаний);

- публіцистика як жанромислення (з-поміж художнього та наукового мислення як певного виду свідомісного відображення інформації);

- публіцистика як соціокультурний феномен (найширший рівень, інтелектуальна аура землі (В. Вернадський), сектор Ноосфери, що містить в собі цілу систему публіцистики (в усіх її проявах та рівнях актуалізації).

Результатом її пошуків стало таке тлумачення терміну:

Публіцистика – це складний соціокультурний феномен, що одночасно виявляє себе у сферах журналістики (газетна/журнальна, теле-, радіопубліцистика), літератури (художня публіцистика), філософії (світоглядна публіцистика); актуалізується на різних рівнях (стиль, метод, жанр, метатекст, професія, наука, світогляд, явище) з метою продуктивного впливу на об'єкт (особа-людство, країна-світ), який в результаті стає суб'єктом (співтворцем-відтворювачем) феномену, впроваджуючи його в приватне та суспільне життя (від самопізнання і світопізнання – до самореалізації та світоперетворення), забезпечуючи історичну тяглість феномену в просторі і часі.

Це визначення охоплює досить широкий спектр використання та функціонування публіцистики.

Складовою публіцистики є, як бачимо, і наукова публіцистика.

К. А. Тімірязев в статті «Наука та демократія» вказував: «З перших кроків своєї розумової діяльності я поставив перед собою два паралельні завдання: працювати для науки та писати для народу...» [6, с. 33]

Максимов підтримує думку, що головне завдання публіциста – творення історії сучасності, але підкреслює, що «ця історія не обмежується суспільно-політичною галуззю. До історії сучасності входять як складові і історія науки, техніки, культури, мистецтва і т. д. – всіх галузей матеріального та духовного життя суспільства». Також дослідник говорить про те, що публіцистика загалом, «наукова конкретно – це сфера великих узагальнень на матеріалі строго конкретних фактів». Він підкреслює, що «говорить про складне просто, яскраво, дохідливо, не спрощуючи, не вульгаризує, відповідати прямо на найгостріші питання – одна з основних вимог публіцистики».

Максимов дає своєрідне визначення науковій публіцистиці: «Наукова публіцистика – це безпосереднє вираження того, що хвилює на сьогоднішній день вченого, що нового він помітив у своїй чи суміжній галузі і чим через свій громадянський обов'язок та обов'язок вченого прагне одразу поділитися не тільки зі своїми колегами, але й з масами». Дослідник також говорить, що: «Якщо для публіциста, який виступає на морально-етичну тему, важливим є вміння чітко та ясно передавати найтонші стани почуттів, які швидко міняються і переплітаються, зміну вражень, уявлень, то для публіциста-вченого дуже важливо просто, образно, популярно розповісти про дуже складне і для багатьох невідоме». Максимов згадує у своїй статті і про те, що «науково-публіцистичній статті, як і іншим жанрам публіцистики, властиві багатство асоціативних зв'язків, екскурси в минуле та сміливі «стрибки» в майбутнє».

Автор виділяє таку особливість наукової публіцистики: «Для науково-публіцистичних статей характерна, порівняно з іншими видами публіцистики, тривалість дії, вони довше не старіють. Те, що точно, гостро б'є в ціль в сьогоднішній газетній статті на суспільно-політичні теми, не завжди зберігає свою цінність на завтра. Але для того, щоб не бути односторонньою, виступи вченого в газеті повинні поєднувати актуальність, оперативність з постановкою важливих проблемних питань» [6, с. 36].

Науковою публіцистикою Н. В. Зелінська називає сукупність видань і жанрів з особливим для періодики змістом (пізнавально-наукові проблеми, досягнення науки, постаті науковців тощо) і традиційно публіцистичним викладом (емоційність, дискусійність, словесна орнаментальність, індивідуальність і т. ін.).

Дослідниця Надія Зелінська, проаналізувавши наукову публіцистику XIX-XX ст., виділяє такі її жанри як: науковий огляд, наукова рецензія, науковий портрет, епістолярний жанр. Вона відстоює дуже цікаву думку про те, що жанри створювали сильні мовні особистості. Авторським вона називає і **науковий огляд**. Творцем його став Осип Маковей. Він «винайшов» жанр широкого, панорамного огляду подій політичного, культурного, мистецького, наукового життя. В його оглядах є і гротескно-фейлетонні елементи, і іронічний притиск, і справжні вибухи гніву чи захоплення. Роль огляду, як формував його О. Маковей це роль інтегратора наукової та громадської думки. У своїх творах він наче нанизує події одна за одною, створює асоціативні ланцюжки.

Рецензія – це вторинний жанр, своєрідне віддзеркалення первинного документа, але водночас, навіть у межах своєї «вторинності», це жанр з багатими виражальними, естетичними можливостями [4, с. 256]. «...Наукова рецензія прикметна особливим вираженням компонента *автор*. Хоча відомості різного роду про автора роботи і є факультативним елементом, все ж автор наукового твору – надзвичайно важливий аспект рецензії, оскільки зміст твору залежить саме від найрізноманітніших характеристик автора, наприклад від таких, як його положення у науковому співтоваристві, фахова підготовка, досвід, вміння обирати підходи та визначати напрями дослідження і, нарешті, – від певних особистісних якостей. Саме ці характеристики прямо чи опосередковано зумовлюють усе те, що буде написано про твір рецензентом» [2].

Портрет як жанр народився ще в Древній Греції. Батьком біографічного жанру називають Плутарха з його твором «Порівняльні життєписи». У центрі його уваги стоїть характер окремої особи – того чи того діяча, моральні якості героя. Значно менше цікавить його перебіг історичних подій [4, с. 271].

Науковий портрет сформувався на основі наукової біографії. В кінці XIX – на поч. XX ст. цей жанр був надзвичайно диференційованим, неоднорідним. Панувало авторське жанрове самовизначення – твори називали і життєписами, і біографічними замітками, і посмертними згадками і т. д. Але під єдиним жанровим «дахом» наукового портрета їх дозволяє об'єднати кінцевий результат – а саме створення у читачів професійного образу героя [4, с. 272].

Науковий портрет дослідниця поділяє на фактографічний науковий портрет – максимально наближене до реалій і сперте на факти біографії героя-вченого, поетизований – в якому факти біографії героя перемишуються або супроводжуються принагідними роздумами і загальними міркуваннями автора, поетичний – в якому біографічна інформація стає поштовхом або сюжетною канвою для викладу авторських ідей і концепцій. І всі ці види були представлені у масиві тогочасної періодики. Наукові портрети писали М. Драгоманов, М. Чернишевський, І. Франко та ін. [4, с. 277].

Листування вчених також відоме ще з античних часів. Вже тоді ці листи часто переписувалися, розсилалися чи продавалися зацікавленим читачам нарівні з науковими книгами. Вивчення особистої кореспонденції вчених, науковців відкриває цікаві перспективи: це і одержання невідомої раніше інформації, і виявлення специфічних,

індивідуальних рис викладу, характерних для адресанта, одержання чіткого уявлення про культурні традиції листування, сформовані у певну добу.

Отже, як ми бачимо, публіцистика залишається складним та багатовекторним явищем. Її походження, розвиток також ще ставлять перед дослідниками досить багато питань. Основною проблемою дослідження цього явища є те, що цей феномен охоплює надзвичайно велику кількість різних сфер: журналістики, літератури, науки, філософії. Поняття наукової публіцистики мало досліджене. Багато дослідників і просто авторів вживають сполучення «науково-публіцистичний» чи просто «наукова публіцистика» не завжди до кінця усвідомлюючи про що йде мова. Також немає чітко вироблених критеріїв розрізнення таких творів. Розглянутий список жанрів не є повним. Та на даному етапі розвитку теорії наукової публіцистики і це також є великим кроком вперед.

Список використаних джерел

1. Вартанов Г. І. Засоби масової інформації. Короткий словник термінів і понять / Г. І. Вартанов / За ред. проф. А. А. Чічановського. – К.: Грамота, 2005. – 64 с.
2. Гуманенко О. О. Структурні компоненти постпублікаційних рецензій як засіб впливу на ефективність наукової комунікації / О. О. Гуманенко // Держава та регіони: науково-виробничий журнал. Серія: Соціальні комунікації [Електронний ресурс]. – №2. – 2010. – Точка доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_sk/2010_2/files/SC210_25.pdf
3. Желіховська Н. С. Теоретичне обґрунтування публіцистики як виду літературної діяльності у працях В. Здорогеги / Н. С. Желіховська // Українське журналістикознавство. – 2006. – Вип. 7. – С. 6-14.
4. Зелінська Н. В. Поетика приголошеного слова: українська наукова література XIX – початку XX ст. / Н. В. Зелінська. – Львів: Світ, 2003. – 352 с.
5. Лось Й. Д. Публіцистика й тенденції розвитку світу: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. У 2-х ч.: Ч. 1. / Й. Д. Лось. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – 376 с.
6. Максимов А. А. Публицистика в научной статье / А. А. Максимов // О публицистике и публицистах: Сборник статей. – Издательство Ленинградского университета, 1971. – Выпуск 1. – С. 30-42.
7. Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. – 224 с.
8. Титаренко М. Феномен публіцистики: проблема дефініцій / М. Титаренко // Вісник Львівського університету: серія журналістика. – Львів, 2007. – Вип. 30. – С. 41-50.
9. Ученова В. В. Исторические истоки современной публицистики: Лекции / В. В. Ученова. – Издательство Московского университета, 1972. – 73 с.

The article observes the phenomenon of publicism, its history. Special attention is paid to the scientific publicism. Also the main genres of it are described here.

Key words: publicism, genres, history, the scientific publicism.

УДК 007:304:659. 3 303. 62

М. В. Нагорняк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЧОМУ ЖАНР ІНТЕРВ'Ю НЕ КОРИСТУЄТЬСЯ ПОПУЛЯРНІСТЮ В УКРАЇНСЬКИХ РАДІОЖУРНАЛІСТІВ (НА ПРИКЛАДІ МАТЕРІАЛІВ РАДІО «СВОБОДА»)

У статті окреслено та проаналізовано ситуацію, пов'язану з низькою частотністю використання жанру інтерв'ю на радіо «Свобода»; визначено причини непопулярності цього інформаційного жанру та, як наслідок, запропоновано шляхи збагачення жанрової палітри інформаційного мовлення радіо «Свобода».

Ключові слова: інтерв'ю, жанр, інформаційні жанри, інформаційне мовлення, радіо «Свобода».

Демократизація інформаційного радіомовлення передбачає ефективний пошук та оперативне впровадження найдієвіших форм і методів сприйняття слухачами радіопродукту. Адже за умов ринкової економіки потужність, впливовість радіостанції, з-поміж інших чинників, визначається кількістю та якістю її аудиторії. Інакше кажучи, самі радіослухачі спричиняють появу таких характеристик радіостанції, як «рейтингова», «популярна», «цікава», або «нудна», «одноманітна», «невизначна». У цьому зв'язку надзвичайно вагомим є вміння творчих працівників радіо доступно, чітко, компактно втілювати власні думки та думки своїх респондентів. Але для такої змістової наповненості потрібна досконала, прийнятна на радіо форма, себто радійний зміст повідомлюваного має бути оформлений у радійну форму.

Чи не найліпшим втіленням такої радійної форми є жанр інтерв'ю. Журналісти-практики, вчені у галузі масової комунікації вважають, що інтерв'ю є живою розмовою, живим діалогом або живим спілкуванням двох і